

9 клас

Українська література

Героїчний образ Тараса Бульби

Сьогоднішній урок ми знову розпочнемо із споглядання репродукції картини **I.Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану», на якій серед бойового та дружнього товариства безмежно хоробрих, сильних і жартівливих козаків знаходиться той, про кого піде мова. Зверніть вагу: праворуч від отамана Сірка регоче колоритний козак із довгими вусами. Усім своїм виглядом він нагадує нам...**

Так, в ньому ми впізнаємо гоголівського Тараса Бульбу.

Довідка

Позував для цієї фігури **Олександр Рубець** – український фольклорист, хоровий диригент, педагог, професор Петербурзької консерваторії.

Тож відкрийте свої зошити та запишіть дату і тему уроку.

Піднесено-героїчний образ головного героя – Тараса Бульби

На сьогоднішньому уроці ми зосередимо увагу на образі Тараса Бульби, спробуємо знайти відповіді на запитання: Хто він - безсердечний вбивця чи народний герой? Як і заради чого жив? Що для нього було головним у житті?

То хто ж то за людина Тарас Бульба, що зумів залишив по собі слід в Україні? І який саме слід він залишив?

Епіграф уроку:

**Тарас Бульба... любив свою
батьківщину Україну і нічого не знав
вище і прекрасніше за молодецьке
козацтво, тому що відчував те і інше в
кожній краплі крові свої.**

В.Г. Бєлінський

Кросворд

«Тарас Бульба»

Миклухо-Маклай

Прототипом головного героя був предок відомого українського дослідника **Миклухо-Маклая, корінний отаман Війська Запорізького Низового Охрім Макуха. Його дядько по батьковій лінії навчався і товаришував із Миколою Гоголем. Він зацікавився Миклухами: їхній предок Охрім був корінним отаманом на Запоріжжі. У нього були сини — Омелько, Назар, Хома, що воювали з польською шляхтою. Назар закохався в панночку і перейшов на бік поляків, Хома загинув у нерівному бою, а Омелько втік. Батько сам стратив сина Назара.**

Є й інша версія щодо прообразу Тараса. Ним міг бути предок Гоголя Остап Гоголь — полковник Війська Запорізького, гетьман Правобережної України. Він мав двох синів — Остапа і Прокопа, які навчалися спершу у Львові, а потім у Києві. Старший син загинув від рук поляків, а молодший перейшов через три роки до ворогів. Сам Остап Гоголь мало не загинув під час переправи Дністра.

Серед вільного товариства запорожців-богатирів центральне місце посідає образ **Тараса Бульби**, в якому Микола Гоголь втілив найкращі риси запорізького козака. Його ім'я автор виводить у назву твору, акцентуючи на цьому увагу.

Тарас перекладається із грецької мови – *«буян, бунтівник»*.

Саме таким і постає він у повісті.

М. Гоголь не дає окремого портрета Тараса Бульби. Використовуючи текст повісті, спробуйте створити цей портрет. Зачитайте його.

«Тарас був із корінних полковників давнього гарту: весь він удався на бойове завзяття і відзначався крицевою щирістю своєї вдачі... Тарас був один із корінних, старих полковників: весь був він створений для бойової тривоги й відзначався грубою щирістю своєї вдачі...»;

Метод «Пазли»

«... дебелий старий козак...»

«... білий вус його сріблився...»

«... так говорив гетьман і, коли скінчив мову, все ще потрясав посріблою в козацьких ділах головою...»

«... був надзвичайно важкий і товстий...»

**Розділ I
Розділ VIII
Розділ IX
Розділ X**

«...І насунув він ще нижче на свої очі хмурі, зчорна-білі брови, схожі на кущі, що поросли на високому тім'ї гори, яких верхівки геть укрити голчастий північний іній»

Робота із текстом

Для розкриття характеру важливими є не тільки опис зовнішності героя, його манера говорити, жести, мова, а й все, що його оточує. Спробуємо ввійти в дім Тараса. Зачитайте опис його помешкання.

Бульба повів синів своїх у світлицю...

Світлиця була прибрана на смак того часу, про який живі натяки zostалися тільки в піснях та в народних думках... Все було чисте, вимазане кольоровою глиною. На стінах — шаблі, нагайки, сітки на птахів, неводи й рушниці, хитро оправлений ріг для пороху, золота уздечка на коня і пута зі срібними бляхами. Вікна у світлиці були маленькі, з круглими тьманими шибками, які трапляються нині тільки по старовинних церквах, крізь які інакше не можна було дивитись, як трохи піднявши насувну шибку. Навкруги вікон і дверей були червоні обводи. На полицях по кутках стояли глеки, сулії й пляшки із зеленого й синього скла, різьблені срібні кубки, позолочені чарки всякої роботи...

Берестові лави кругом усієї кімнати; величезний стіл під образами на покутті; широка піч із запічками, приступками й виступами, викладена кольоровими строкатими кахлями.

**М. Гоголь детально
описує предмети побуту
і трофеї, що були у
світлиці. Як, на вашу
думку, цей опис
характеризує героя?**

**«Він любив просте життя козаків і
пересварився з тими своїми товаришами,
що схилялися на варшавський бік,
називаючи їх холопами польських панів».**

Складання характеристики головного героя повісті Тараса Бульби

**Ставлення
Тараса Бульби до**

... смерті

... безчестя

... козацької старшини

... сім'ї

... синів

**... рядових
козаків**

Ставлення Тараса Бульби до синів, сім'ї

***Як батько він, звичайно,
пишався своїми синами-красеннями...хотів
довести, що вони справжні козаки.***

***Тарас із гордістю спостерігав за їхнім
становленням, помічав різні риси їхньої натури.***

***...любив їх обох. Але помічав,
що з Остапа вийшов кращий
козак, ніж з Андрія.***

Ставлення Тараса Бульби до синів, сім'ї

Тарас Бульба – мужній та відважний воїн, який уславив себе в багатьох боях. Найсвятіша для нього справа – захист віри та Вітчизни. Цьому він присвятив усе своє життя, в такому ж дусі виховував і синів. Часто він був до них надто суворий, не показував глибоко прихованої батьківської любові. Недарма першого ж дня після повернення їх із Києва Тарас мовить:

— А от, краще, я вас на тому ж таки тижні виряджу на Запорозжя. От де наука, то наука! Там вам школа; там тільки наберетесь розуму.

Грубий у поводженні з дружиною, називає її «бабою», не допускає пестити синів; впертий, владний, жорстокий, деколи деспотичний.

Складання характеристики головного героя повісті Тараса Бульби

**Ставлення
Тараса Бульби до**

... смерті

... сім'ї

... безчестя

... синів

**... козацької
старшини**

**... рядових
козаків**

Він уже немолодий, займає певне положення на Січі: «А наказним отаманом, коли хочете послухати старої голови, повинен бути не хто, як Тарас Бульба. Нема з нас нікого, хто зрівнявся б із ним відвагою».

В епізодах застілля з приводу повернення синів з бурси, в сценах битви з поляками видно, що Тараса Бульбу поважають, до його порад прислухаються. Навіть ті, хто лише недавно прийшов на Січ, бачать в Бульбі мудрого і справедливого воїна. Для Тараса Бульби на першому місці стояла Січ і доля своєї Вітчизни: «І поміж тими козаками, поміж тими всіма полками найвиборніший був один полк, і вів його Тарас Бульба. Все давало йому перевагу над іншими: і його літа, і бувалість, і вміння керувати своїм військом, і величезна ненависть до ворога. Навіть самим козакам здавалась аж завеликою його нещадна лютість і жорстокість. Тільки вогонь та шибеницю призначала його сива голова, і слово його на військовій раді дихало самим тільки знищенням».

Він був справжнім запорізьким козаком: товариство і християнська віра все життя були дуже важливими для Бульби: «Він кохався у простому побуті козацькому й пересварився з усіма своїми товаришами, які пнулися до панських звичаїв і прихилялися до варшавської сторони, взиваючи їх підніжками лядських панів. Вічно невгамовний, мав себе за покликаного оборонця віри православної. Досить було йому довідатись, що в якімось селі люди терплять утиски від орендарів, що набавляють податки з диму, — і він самовладне з'являвся там зі своїми козаками й чинив розправу. Він узяв собі за правило, що в трьох випадках завжди треба братися за шаблю, а саме: коли комисари не поважали старшину і стояли перед нею, не скинувши шапки; коли глумили над православною вірою й не шанували прадідівських звичаїв і, нарешті, коли ворог був бусурмен чи турчин, супроти яких він вважав конче потрібним усяк час уживати зброї на славу християнства».

Із першої до останньої сторінки твору ми бачимо, відчуваємо могутній голос старого козака: у своєму дворі, на розлогіму степу, на Січі, під час бою. Своім мудрим і наповненим силою голосом він підтримував своє бойове товариство.

Сам Тарас Бульба веде життя, повне негод і небезпек. Ходив він у бойові походи й проти турків, і проти ляхів. Він нещадно карає польських магнатів і захищає пригноблених і знедолених. Це людина величезної волі й великого розуму, тому запорожці обирають його отаманом. Зворушливо й дбайливо ставиться він до своїх товаришів. Перед боєм він захотів висловити все, що було на серці, і звернувся до козаків з промовою, у якій сказав: «Немає уз святіше товариства!» Він мудрий і досвідчений ватажок козачого війська, тому перед боєм хоче зміцнити волю й віру запорожців, щоб міцно вони стояли, захищаючи рідну землю. За землю, за православну віру, за Січ і бойове товариство закликає він стояти до кінця.

у бою

Для Тараса товариство — осередок козацького війська та Січі. Він завжди повчав, що потрібно допомагати товаришам, які потрапили в біду. Завдяки таким дружнім стосункам військо стане могутнішим.

Козаки обрали Тараса отаманом, вбачаючи в ньому відважність воїна, тому організували похід на Польщу під його проводом. У битвах Тарас більше турбується про своїх козаків, як про себе.

**Козак
Полковник
Патріот
Енергійний
Хоробрий
Впливовий
Запальний
Хитрий
Далекоглядний
Товариський**

***Перегляд відеофрагменту з
кінофільму «Тарас Бульба» -
«Промова Тараса»***

***Через цю промову автор показує
Бульбу як нескореного духом
козака, який вірує в Україну, в
товариство, волю,
справедливість. «Дай, Боже, аби
таких полковників було більше
на Україні!» - говорить про
Тараса Касян Бовдюг.***

***Перегляд відеофрагменту з
кінофільму «Тарас Бульба» -
«Бій козаків»***

- Чи ще є в порохівницях порох? Хай живе Руська земля, а гине ворог!

Складання характеристики головного героя повісті Тараса Бульби

**Ставлення
Тараса Бульби до**

... смерті

... сім'ї

... безчестя

... синів

**... козацької
старшини**

**... рядових
козаків**

Ставлення Тараса Бульби до безчестя

Як Тарас переживав новину про те, що Андрій із власної волі перейшов на бік поляків?

Він похилив свою сиву голову. Сором і біль проймали його душу. Та все не хотів вірити, «щоб могло статися таке ганебне діло і щоб рідний син його продав віру й душу».

Ставлення Тараса Бульби до синів, сім'ї

Вбивство Тарасом свого сина Андрія є найбільшим сюжетним переворотом у повісті, адже батько міг би по-іншому вчинити із сином:

помилювати; взяти в полон чи ще будь-що, варіантів можна було б придумати багато, але справедливість, рішучість не зупинила Тараса. Мужність, віра в ідеали народу таки пересилює його: він стріляє в Андрія.

Тарас Бульба не дотримується християнських заповідей в повісті. **«Не вбивай»** - ця християнська заповідь «пройшла повз» його свідомість. І не тільки вбивство власного сина свідчення цьому. Єврейський погром, описаний так детально, викликає жах. Вбивства, безглузді і непотрібні, з точки зору захисту Батьківщини. І це теж не відповідає християнській моралі, навіть того часу. Але таким він створений, цей образ. З одного боку героїчний, з іншого боку жорстокий і безкомпромісний.

Складання характеристики головного героя повісті Тараса Бульби

**Ставлення
Тараса Бульби до**

... смерті

... безчестя

**... козацької
старшини**

... сім'ї

... синів

**... рядових
козаків**

Ставлення Тараса Бульби до смерті

**Кульмінаційним моментом повісті є
страта Тараса.**

***Перегляньте відеофрагмент із
кінофільму «Тарас Бульба» - «Страта
Тараса» та проаналізуйте опис
мученицької смерті Тараса.***

- **Про що він думав в останні хвилини?**
- **Чому «спалахнули радістю очі»
Тараса перед смертю?**
- **Яким ви побачили Тараса у хвилини
своєї смерті?**
- **Що у творі вказує на те, що пам'ять
про Тараса Бульбу житиме у віках?**

***Перегляд відеофрагменту з
кінофільму «Тарас Бульба» -
«Страта Тараса»***

Ставлення Тараса Бульби до смерті

Тут весь Тарас з непохитною стійкістю, із презирством до смерті: «думаєте, є що-небудь на світі, чого б побоявся козак? Постійте ж, прийде час, буде час, дізнаєтеся ви, що таке православна віра!»

– Чи можна назвати Тараса Бульбу народним героєм?

В образі Тараса Гоголь втілив найяскравіші, найсильніші риси національної вдачі: високе, безкорисливе кохання до батьківщини, вірність православній вірі, готовність до подвигу, відданість товариству і широту душі, кращі риси народу. Тарас Бульба - народний герой.

– Утіленням яких головних ідей повісті є образ Тараса Бульби?

– Тарас Бульба є втіленням ідеї волелюбності, патріотизму, відданості й вірності вітчизні та християнській вірі.

**Страшну кару — спалення
на вогнищі — він сприйняв із гордо
піднятою головою.**

КОЛО ДУМОК

***Кодекс козацтва за повістю
М. Гоголя «Тарас Бульба»***

***Кодекс козацтва за
повістю М. Гоголя
«Тарас Бульба»***

На Січі існували суворі звичаї та закони, яким підкорялися усі абсолютно козаки, без винятку. «Коли козак прокрався, потяг яку-небудь дрібничку, це вже вважалося ганьбою для всього козацтва: його, як безчесного, прив'язували до ганебного стовпа і клали коло нього кия, яким кожен, хто проходив, мусив ударити його, аж поки не забивали до смерті. Боржника, що не сплачував, приковували ланцюгом до гармати... »

Але найбільша й найстрашніша кара була визначена за смертовбивство. Ось як описує Микола Гоголь цей звичай у повісті «Тарас Бульба»: «...найбільше враження зробила на Андрія страшна кара за душогубство. Тут-таки, на його очах, викопали яму, опустили туди живого вбивцю, а на нього поставили труну з тілом ним убитого, і обох засипали землею. Довго після цього ввижався йому цей страшний звичай, усе марився той живцем засипаний чоловік зі страшною домовиною».

«Займи позицію»

Інтерактивна вправа

Ми багато сьогодні з вами говорили про доблесні вчинки Тараса як полководця, героя.

Однак в творі герой паралельно виступає як батько, що випустив своїх синів із родинного гнізда в чисте поле і потерпів зраду в образі Андрія. Один із законів козацького товариства говорить про неприпустимість зради своєму бойовому товариству і державі.

Батько вбиває власного сина за зраду.

– Як ви вважаєте, в даному випадку Тарас виступає як взірець українського козацтва чи вбивця власного сина?

«Фішбоун»

причина

причина

**В
И
С
Н
О
В
О
К**

проблема

факти

факти

**Позитивні
риси**

**Негативні
риси**

Позитивні риси

Досвідчений козацький ватажок
Хоробрий воїн
Вольовий
Справедливий
Релігійний
Суворий вдачею
Фізично і морально сильний
Розумний
Могутній
Мудрий
Активний
Щедрий душею
Надзвичайний простотою
Ненависний до ворогів
Любов до Вітчизни
Гордість за своїх
Товариський

Негативні риси

Грубий прямотою
Різкий
Впертий
Запальний
Жорстокий
Безжалісний до дружини

Висновок

Все життя Тараса було нерозривно пов'язане з життям Січі. Служінню товариству, вітчизні він віддавав себе безроздільно. Цінуючи в людині мужність і відданість ідеалам Січі, він невблаганний до зрадників і боягузів. Образ Тараса втілює в собі молодецтво й розмах народного життя, всю духовну й моральну силу народу. Це людина великої сили почуттів, страстей, думки. Сила Тараса - у могутності тих патріотичних ідей, які він виражає. У ньому немає нічого егоїстичного, дрібного, корисливого.

Його душа перейнята лише одним прагненням - до волі й незалежності свого народу.

Сюжет повісті «Тарас Бульба» в музиці та кіномистецтві, образотворчому мистецтві

Про Тараса Бульбу знято, напевно, найбільше фільмів. Він екранізувався в Німеччині (двічі), Франції, Великобританії, Італії, Югославії, США і Чехословаччині.

В Україні «Тараса Бульбу» вперше вирішив екранізувати Олександр Довженко. Початок зйомок було призначено на 22 червня 1941 року. Ця мрія великого Довженка так і не була втілена на екрані. Згодом, уже в 1960-х роках, фільм за цією повістю намагався зняти Сергій Бондарчук, написав навіть сценарій, але реалізувати свій задум йому не вдалося. І лише в 2009 році було знято український повнометражний художній телевізійний фільм **«Дума про Тараса Бульбу»**.

Одна з найяскравіших екранізацій була спільно здійснена кінематографістами Югославії і США. Режисером цієї стрічки став Дж. Лі Томпсон, а головну роль виконав знаменитий голлівудський актор Юл Бріннер. Ця стрічка отримала високі нагороди – «Оскар» і «Золотий глобус».

А в 2009 році відбулася прем'єра російської стрічки режисера Володимира Бортка «Тарас Бульба» з видатним українським актором Богданом Ступкою в головній ролі.

Також відомі композитори створювали свої шедеври, присвячені козацтву, під впливом повісті М. Гоголя. А саме опери: М. Лисенка «Тарас Бульба», П. Сокальського «Андрій Бульба», Е. Ріхтера «Тарас Бульба», А. Берутті «Тарас Бульба».

«Картинна галерея»

**Кибрик
Євген
Адольфович**

**Герасимов
Олександр
Михайлович**

**Бубнов
Олександр
Петрович**

**Михайло
Гордійович
Дерегус**

**А зараз я запрошую всіх до
«Картинної галереї», щоб оглянути
репродукції-ілюстрації до прочитаного
твору.**

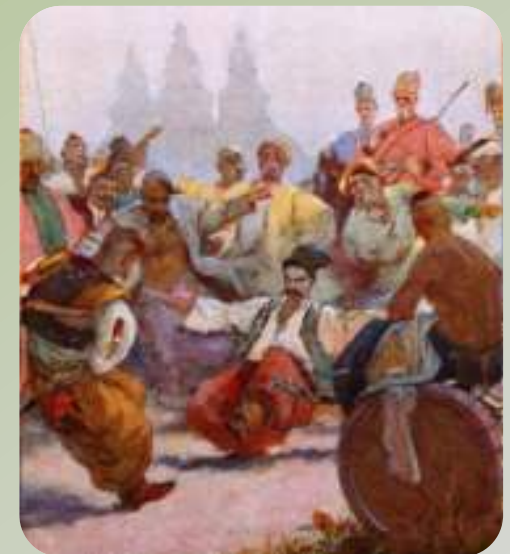

Михайло Дерегус «Тарас Бульба попереду козацького війська». 1952 рік

**Михайло Гордійович
Дерегус**

Ілюстрації Михайла Дерегуса «Тарас Бульба»

Михайло Дерегус «Тарас Бульба»

**Герасимов
Олександр
Михайлович**

«Випала люлька»

«Приїзд Остапа та Андрія»

Герасимов Олександр Михайлович

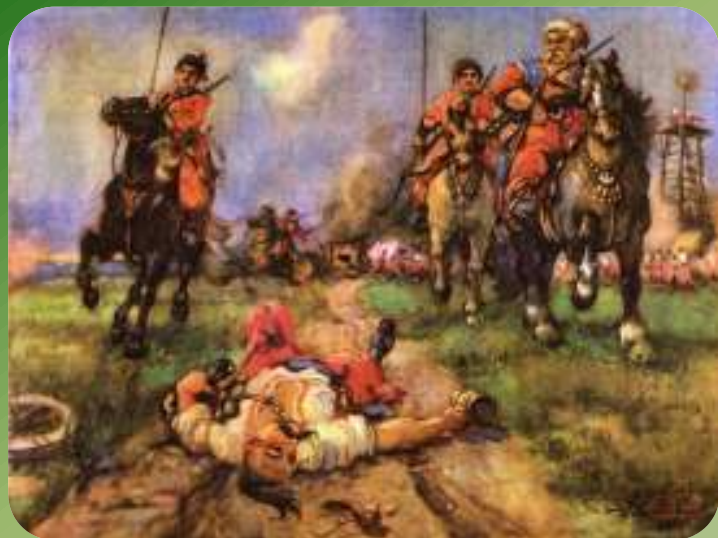
О. Герасимов «Тарас Бульба. Випала люлька»

Люлька - це саме за нею повернувся Тарас Бульба перед тим, як його схопили: «І нахилився старий отаман, і почав шукати в траві люльку з тютюном — свою вірну подругу на морі й на землі, в походах і дома. А тим часом налетіла ватага ляхів і вхопила його під могутні плечі. Струснув він усім своїм дужим тілом, але не посипалися вже, як колись, на землю, мов груші, гайдуки, що держали його».

01.03.13

Герасимов Олександр Михайлович

«Смерть Тарас»

«Тарас Бульба із синами»

**Кибрик
Євген
Адольфович**

«Прощання козаків»

**«Тарас над тілом
Андрія»**

О.Бубнов «Тарас Бульба з синами у степу». 1954 рік

**Бубнов
Олекасндр
Петрович**

**Володимир Меньшенін
«Тарас Бульба»**

Г. Кіянченко

Міхай Зічі

М. Авілов

**Прослуховування фрагмента увертюри
до опери М.Лисенка «Тарас Бульба»**

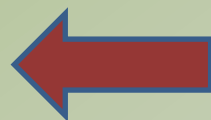
<https://www.youtube.com/watch?v=vQsL8B5hSIU>

Літературний диктант «Впізнай героя»

Метод «Мікрофон»

- **Які враження справила на вас музика?**
- **Чи вдалося композитору передати риси характеру головного персонажа?**

«Незакінчене речення»:

**«Після сьогоднішнього
уроку я думаю, що...»
«Сьогоднішній урок
змусив мене задуматися
над тим, що...»**

Домашнє завдання

- 1) Виписати цитати для характеристики Остапа**
- 2) Виписати цитати для характеристики Андрія**

